

Demény Attila 1955-ben született Kolozsváron. 1973 és 1979 között szülővárosában, a Gheorghe Dima Zeneakadémián zongora- és zeneszerzői tanulmányokat folytatott, majd operarendezői képesítést szerzett a bukaresti Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1979-ben létrehozta a Sepsiszentgyörgyi Kamarazenekart, amelynek 1982-ig művészeti vezetője és karmestere volt. 1980 és 1983 között a Nagyszebeni Állami Filharmónia zongoraszólistájaként hangversenyezett. 1988-tól a Kolozsvári Magyar Opera rendezője, majd az intézmény Operastúdiójának alapítója és művészeti vezetője.

A magyar zenei élet jelentős személyiségeként, sokoldalú munkássága révén külföldön is nevet szerzett magának. Zongoristaként több mint háromszáz szóló-, kamara- és zenekari koncerten lépett fel Romániában és Európa számos más országában. Szimfonikus hangversenyeket és operákat egyaránt dirigál, és karmesterként olyan jelentős események is fűződnek a nevéhez, mint Kodály *Psalmus Hungaricus*ának kolozsvári ősbemutatója 1994-ben, illetve Bartók *Cantata profana* című művének erdélyi ősbemutatója 1995-ben.

Operarendezőként a magyarországi közönség is megismerhette. Az 1991-es Budapesti Tavaszi Fesztiválon a Kolozsvári Magyar Opera a *Székely fonó* általa rendezett előadásával szerepelt, melyből operafilm készült, majd 2000-ben előadták a hannoveri világkiállításon és 2006-ban a Miskolci Nemzetközi Operafesztiválon is. A klasszikus operarepertoár darabjai mellett emlékezetes színrevitelei közé tartozik Kodály *Háry János*, Saint-Saëns *Sámson és Delila*, Mozart *Cosi fan tutte* és Sósztakovics *Rayok, avagy az*



antiformalista mutatónyosbódé című alkotása. Operaprodukcói közül többről felvételt készített a Magyar Televízió és a Duna Televízió.

Művészeti szervezőmunkája ugyancsak kiterjedt. A Romániai Magyar Zenetársaság elnöke, s fesztivál-igazgatóként jelentős szerepe volt a Bartók-, Kodály, Zsurka Péter- és Balogh Ferenc-emléknapok létrejöttében. A Balatonfüredi Művészeti Fesztivál művészeti vezetőjeként is tevékenykedett.

Zeneszerzői munkásságát a 20. századi zenei nyelveket sajátos hangvételben egyesítő egyéni stílus jellemzi. Ez a nem túlbonyolított expresszionista beszédmód képes arra, hogy általa a 20. és a 21. század fordulójának fontos közép-kelet-európai történetei fogalmazódjanak meg. Ilyen zenei történeteket szövelnek meg Weöres Sándor, Nagy László, Balla Zsófia, Visky András és Szócs Géza szövegei nyomán írt vokális kamaraciklusai, kórusművei, valamint hangszeres szólódarabjai, kamarazenei alkotásai és három kamaraoperája is. Közülük a „Kétszáz éves a kolozsvári operajátszás” pályázat első díját elnyert **Parafarm** 1992-ben készült, a **Bevégezetlen ragozás – haláltáncjáték** 2001-ben, **Az utolsó meggymag** pedig 2007-ben.

Demény Attila színházi előadásokhoz és filmekhez eddig ötvennél több darabot komponált, s a Hungaroton Classic gondozásában két szerzői albuma jelent meg 1996-ban, illetve 2002-ben. Alkotói, előadóművészi és kultúraszervezői tevékenységét több kitüntetéssel is elismerték, köztük 2001-ben a Magyar Kulturális Örökség Minisztériuma által adományozott Nádasy Kálmán-díjjal.

Szavak magamról

Idén lettem negyven éves – azóta is csodálkozom ezen a teljesítményemen, bár könyvkiadók, napilapok és folyóiratok szerkesztőjeként és munkatársaként, egyetemi szemináriumok vezetőjeként és főleg íróként mindig azzal áltattam magam, hogy még a saját ámulataimhoz is van humorom. Egy bizonyos fajta humor aztán (mint éppen Örkénytől tudjuk) eleve magányos, s aki csak egyedül tud lenni, az ne csodálkozzon, hogy olykor egyedül marad.

Több kötetem van – megtalált keresések, de nem valószínű, hogy mindegyik keresést megtaláltam. Mindenesetre ez az Örkény-est is többszörös keresés és véletlen eredménye, melyek indái Demény Attilához és Bogdán Zsolthoz, aztán Radnóti Zsuzsához és a Tháliához vezettek. Tettük és vettük az ötletet, beszélgettünk és vitatkoztunk, szóba került a szabadság, a humor, a szerelem és a bezártság, a szükség és a muszáj, egyszerűen minden, aminek szóba kell kerülnie, amikor az ember ront vagy javít, de nem henyél. Egyre közelebb kerültem Örkényhez, egyes mondatai úgymint itt voltak a nyelvem és a lelkem között, megpróbáltam hát úgy beszélni, ahogy ő beszélné, ha tudná, hogy operát írnak belőle. Szerettem nézni, ahogy az indák szertefutnak.

Demény Péter





Két kő közé szorult megrettent pillanatban az öntudatlanság álmából „magvas” tervre ébred három igazi és egy igazibb (vagy talán egészen az) magyar: az utolsó szó, utolsó tett jogán méltó nyomot hagyni a feledés buta fátyolán.

Aki valaha is megfordult a székelykocsárdi pályaudvaron és magára öltött bár egy órányi várakozást a nagy közösből, az tudja, hogy a semmi nem úgy semmi, hogy semmi, hanem József Attila-i semmi. Színes semmi. Maga a valóság.

„Nincsen málhám.
Valamit elfelejtettem – talán ha azt kitalálnám.
Egy: semmi.
Kettő: semmi.
Három: semmi.
Olyan szokatlan, mint ez a pályaudvar,
hogy egyáltalában nincsen semmi.”
(József Attila)

Bogdán Zsolt

A rácsok mögötti kultúráról

Ha a hetvenes-nyolcvanas évek erdélyi zeneszerzői nyelvezete-stílusa egyáltalán körülírható, akkor ennek megtételekor nem feledkezhetünk meg az akkori felelős művész-értelmiségi társadalmi helyzetéről és erkölcsi tartásáról. Az akkori értelmiségi „beszédmód”, a szellemi élet minden területét eluraló metanyelv ugyanis nemcsak szakmai, hanem ugyanolyan mértékben morális kérdés is volt. Az időszak művész-értelmiségijének társadalmi megbecsültsége abból fakadt, hogy állást mert foglalni a fennálló hatalommal szemben. Állást foglalni egyfajta *konspiratív beszédmódban*, a tiltott és büntetendő emberi értékek mellett úgy, hogy azt a hatalomnak ne sikerüljön tetten érnie: kivételes státusz. Ez a beszédmód rácsok mögött született, és képtelenség a rácsokról megfeledkezve ítélni fölötte.

Adorno, amikor az állandó társadalmi közvetítettség immanens szükségszerűségéről beszél, az alkotás morális feltételeire és felelősségére is utal. Lehet-e boldog, szabad és egészséges zenét írni elnyomó, zsarnok rendszerek árnyékában? Ma azért könnyű azt mondani, hogy egyszerűen csak szép, normális, zenét kell írni, mert ma ennek semmi akadálya. Akkor viszont volt. Ugyanis néhányan egyszerűen nem akartak hazudni. Úgy érezték, hogy boldog, problémátlan zenét, pszeudoérzéseket, „normális” zenei folyamatokat mímelni önmegtagadás lenne. Az alkotás beszédmódja, a stílus a hetvenes-nyolcvanas években világnézeti kérdésként jelent meg, és csakis ebben az összefüggésben értelmezhető.

Ez a „beszédmód”, ez a „metanyelv” ugyanakkor jelkép is. Jelkép és vigasz, ami valami helyett és valami ellen áll. A beteljesületlen élet jelképe és ezzel egy időben vigasztalás. Haza a magasban. Mert a „mélyben” a sikertelenség, a kudarc, a történelmi örökségünk problémái kavarnak. A konspiratív beszédmód ennek a görcsös hiányérzetnek a megfogalmazása.

Demény Attila

Az emlékeket Demény Péter író által jegyzett és Bogdán Zsolt színművész előadásában elhangzó Örkény stílusát idéző irodalmi szöveg, „apokrif egyperces”, amelyet Demény Attila zeneszerző Örkény két egyperces novellája, a *Bevégezetlen ragozás* és *Az utolsó meggymag* nyomán készült kamaraoperája követ. Utóbbiak librettóit Visky András, illetve Lászlóffy Aladár írta.

Nagy utazás a szertefoszlott illúziók nyomában – a kamaraoperákról

Hitte volna valaki a nyolcvanas évek derekán, hogy váratlan fordulat előtt áll Európa: a berlini-falat ledöntik, kivégzik Ceaușescut, felbomlik a Szovjetunió... Abban az eufórikus állapotban, egy boldog jövő reményében, mindenki izgatottan leste a fejleményeket, várta a nagy változást. Sokan gondolhatták hogy Orwell, Örkény vagy Beckett világa végképp a múlté. Ám a kezdeti eufória ellenére, homályos gyanú árnyékolta be a nagy várakozást. Egy furcsa érzés kísértett, hogy mindez egy nagyszabású színjáték, ahol a kulisszák mögött történik a szerepleosztás. Az elmúlt húsz évben lépten-nyomon, folyton-folyvást, vissza-visszaköszön Orwell, Örkény vagy Beckett. Tanulságos látni, ahogy a remekművek túlélnek az alkalmi konjunktúrákat.

A *Parafarm* (1992) Orwell, a *Bevégezetlen ragozás-haláltáncjáték* (2001) és *Az utolsó meggymag* (2007) Örkény egyperces novellái nyomán született. A *Parafarm* az ellopott forradalom, a *Bevégezetlen ragozás* a magány és leépülés, *Az utolsó meggymag* az utolsó négy magyar története. A három mű más-más zenei nyelven szólal meg, valamiképpen mégis együvé tartozik. Mindhárom történet a sikertelenségé, egyfajta végállapot, ahol már alig lehetséges az értelmes, összefüggő beszéd, helyette emlékek, indulatok bukkannak föl a mélyből. Ez a történet a veszteseké, a folyamatos kudarcé, a csalódásoké, a magányé, a rögeszméké: nagy utazás a szertefoszlott illúziók nyomában.

Demény Attila

Apokrif Örkény-kézirat

Tanácsok konok zeneszerzők részére

Annak a zeneszerzőnek, aki eléggé el nem ítéltető, de annál konokabb módon netalán ahhoz ragaszkodna, hogy operát írjon valamelyik egypercesemből, az alábbiakra lennék kénytelen felhívni a figyelmét:

1. Az egyperces nem hiányos és nem rövid. Az egyperces – egyperces. Éppen annyi van benne, amennyi az elmúlt idő és a felhalmozott tapasztalat által lehet. Van olyan egypercesem, amin negyvenöt éve dolgozom, csak én még nem tudok róla, és van, amelyik egyszercsak megérett és a papírra hullt. Következésképpen
2. A zeneszerző ne törekedjen arra, hogy az egyperces világát „kiegészítse”. Sokkal inkább arra kell törekednie, ha már erre a hálátlan munkára adta a fejét, hogy egy *hasonló* világot hozzon létre, amelyben a *hasonló* már az *azonosság* hőfokán izzik. Az eddigiekből kiderülhetett, gyengébbek kedvéért azonban, úgy érzem, hangsúlyoznom kell, hogy a 'hasonló' és az 'azonos' jelzők itt hangulatra és atmoszférára vonatkoznak, nem mondatokra s még csak történetekre sem feltétlenül. Egyetlen példa: a *Bevégezetlen ragozást* nem úgy kell megzenésíteni, mintha létezne egy *bevégezett*, amelyet megkaphatunk, amennyiben egyszerűen folytatjuk azt, amit az egyperces abbahagyott. Bár irtózom a nagy szavaktól, ez a félbeszakítás *egzisztenciális*: nem lustaságból fakad, hanem kétségbeesésből.
3. Egyperceseim zeneszerzői körökben nem okoztak túlzott feltűnést (mint egyébként semmilyen más művem sem). Ragaszkodnom kell tehát hozzá, hogy amennyiben egy zeneszerző *mégis* szemet vet azokra az írásokra, amiket elkövettem, *kizárólag* remekműveket hozhat létre. Ezen feltétel *maradékalan* teljesülése hiányában sajnos, kénytelen vagyok a mennyből (mert hogy oda kerülök, afelől semmi kétségem) írógéppemmel lesújtani és a kontárt halálra sebezni.
4. Az én szelídségem ugyan a ma született bárányét is felülmúlja, mégis ugyanezt a vérengzést lennék kénytelen elkövetni azzal, aki *humorérzék nélkül* nyúlna egyperceseimhez. Vigyázat: a humor világa *nem* a gegeké és a hahotázásé! Többször kifejtettem már, nem lógatnám nyugodtan a lábamat az ég peremén, ha netán fölöslegesen tettem volna: a

groteszk a magány műfaja. Az egypercesek humora – groteszk humor, tehát egy olyan, eredendően magányos emberé, aki akkor is hátratekintett a két lába közt, ha a többiek esetleg nem feltétlenül és nem minden pillanatban így emlékeznek rá. *Mit* látott ő és *hogyan* – erről szólnak az egypercesek. Ha a zeneszerző képes erre a furcsán kifordított látásra, akkor eszembe sem jut, hogy van egy írógépem, amit még oda is magammal vittem.

5. Groteszk = magány – ez az egyenlőségjel korántsem véletlen. Ha nem félnék a mindenkori utókortól, azt mondanám: a *börtön* vagy legalábbis a *bezártság érzése és tragédiája* is hozzátartozik. S ha fentebb megjegyeztem, hogy a humor világa nem a gegeké, itt azt kell világossá tennem, hogy a tragédiáé viszont nem a kiapadhatatlan könnyzacskóké. Nem, a tragédia szikár, szűkszavú és szálkás, hogy három sziszegő szóval fejezzem ki magam. Kérem a zeneszerzőt, ne a barokk vagy a heroikus Verdi-operák felé tapogatózzon! Ha számít a kívánságom (és azzal áltatom magam, hogy számítani fog, hiszen ez mégiscsak a végrendeletem), a bezártság hangulatát a takarékos zenével idézze fel, mint ahogy én sem beszéltem szét a tragédiát, csak felmutattam. A *szűkszavúság erkölce* lebegjen a szeme előtt, hiszen semmilyen erkölcs nem lehet súlyosabb, mint egy majdnem néma szenvedőé.
6. Ha netán több egypercest zenésítene meg, eszébe ne jusson, hogy *mesterségesen rokonítsa őket*, s azon igyekezzon, hogy a zene hasonlíson, csupán azért, mert minden librettó az én szövegem alapján készült! A hangot hallhatja mindenki, s ha jó lesz a zeneszerző (amit már kértem az előbb), hát hallható is lesz az, de *ne* kívülről érkező, mindenáron-összekötő motívumok által! Idegeskedtem eleget itt lent – kérem, ne bosszantsanak még a túlvilágon is.

Végül megjegyzem, hogy mindezeket szellemi képességeim legteljesebb birtokában, önként vetettem papírra.

Örkény István

Bevégezetlen ragozás – haláltáncjáték

Sokszor csak úgy magam elé nézek
Sokszor csak úgy magad elé nézel
Sokszor csak úgy maga elé néz

Sokszor csak úgy magunk elé nézünk

Sokszor csak úgy körbe-körbe járunk
És összecsomagolva arra várunk
Hogy jöjjenek, és ránk nyissák az ajtót

Hogy beszéljanak, hogy beszéljenek
És elővegyék a régi listát
(És) kezdődhessék el a számolás

Kiszámolás
Elszámolás
Leszámolás

Mindenki önmaga
Mindenki más
Könnyű jelmez





Korhú díszletek
Szerepleosztás
Nem válaszok
Csak replikák
S egy ismeretlen vétek
Mindhiába vállalom
Mindhiába bánom
Tőlem kérik számon

Én én
Te te
Őő
Mi mi
Ti ti
Ők ők
Én te
Te ő
Ő mi
Mi ti
Ti ők
Ők én

Kiszámlolás
Elszámlolás
Leszámlolás
Mindenki önmaga
Mindenki más
Könnyű jelmez
Korhú díszletek
Szerepleosztás
Nem válaszok
Csak replikák
S egy ismeretlen vétek

Ó jaj szívem
A hajszi nem

A bőröm
Hitem
Génem

Elmegyek, átköltözöm
Nem ismersz fel ígérem

Terített asztal
Utolsó vacsora
S az ára
Elrejt és befogad
Az isten ruhatára
Csak hangra hang és füstre füst
Egy név mely említésre méltó

És
Mindez nem komoly
Mindössze végszó
Végszó
Végszó

Az utolsó meggymag

(Négy csellengő egy gyümölcsfa törzse alatt)

NARRÁTOR

Már csak négyen voltak magyarok.
Egy meggyfa alatt tanyáztak.

KÓRUS

(zűmmögésből felerősödve)

Utolsóként mi maradtunk szerte e hazában
Összeültünk, összeültünk meggyszezonra várva.
Csak mi négyen! Megmaradtunk s mi se vagyunk épek.
Elfogytak a, elszóródtak itt körül a népek.
Összeültünk, összeültünk új szezonra várva,
Mi vagyunk a, mi leszünk a... legutolsó árva...

NARRÁTOR

A négyből egyik nagyot hall.
Kettő rendőri felügyelet alatt áll, már nem tudni, miért.
Nevére viszont csak a süket emlékezik.
Egyetlenegy tudja csak, hogy se Siposnak nem hívják,
se rendőri felügyelet alatt nem áll.

SIPOS

Itt ahol a, itt ahol a sorsunk kapott léket,
én azt mondom: hagyni kéne valami emléket.

ELSŐ

Úgy van, bizony. Körös-körül ez maradt meg, hékás.

MÁSODIK

Itt maradtunk, ez maradt meg, epreskert vagy békás.

KÓRUS

Körös-körül, itt ahol a sorsunk kapott léket,
állíthatunk, állítsunk is valamely emléket!

NEGYEDIK

Úgyis minden elsüllyedt már. Mire jó itt még egy?

SIPOS

Azt is tudom, mi legyen az, dereng már az ötlet.

ELSŐ

Kell az emlék, ha bennünket a jövőhöz köthet.



NEGYESIK

De ha minden odalett már, mire kéne még egy?

KÓRUS

Okvetetlen! Kicsinyhitű. Hat-három és hét-egy!
Kicsinyhitű! Okvetetlen! Még egy, még egy, még egy...

NARRÁTOR

Egy követ megfaragni, ahhoz véső kell.
Fémet kikalapálni, ahhoz meg vas és emelő, fogók, csigák...

KÓRUS

Csiga, csiga szerte. Emlékmű a kertbe.
Emlékműnek váza, csiga, csiga háza...

NEGYESIK

Különös lények a lányok,
naponta gondolkodok rájuk.

KÓRUS

Csiga, csiga szerte. Emlékmű a kertbe.
Emlékműnek váza, csiga, csiga háza...

NEGYESIK

Különös fantom az emlék,
s benne a lét és a nemlét.

NARRÁTOR

Holott egy tű sincs már, amivel bele lehessen szurkálni,
kaparni, tetoválni a fa kérgébe egy feliratot...

KÓRUS

Tétova felirat, fém alatt, fa alatt...
Tőr alatt, csőr alatt, szőr alatt, bőr alatt...

NARRÁTOR

Nagy fejtörésbe kezdtek, hogy miféle emlékművet
hagyhatnának mégis.

KÓRUS

A részletek, a részletek
a lent, a fent, a kint a bent
a porral elvegyülünk szerre
szólíts magadhoz, miserere.

SIPOS

Legyen mégis emlék. Helyes! Emlékmű egy meggymag legyen...



KÓRUS

Hol találunk még egy meggyet?

SIPOS

Ujjam begyén, az ág hegyén...
meggyet még egyetlenegy.

KÓRUS

Ha elhagy szó, emlékezet
az égből hulljon ékezet
Miatyánk, ki vagy...
országod jöjjön el, ha van,
vendég legyen a hontalan
Miatyánk, ki vagy...
de integet az égi más,
ne itt legyen a feltámadás
Miatyánk, ki vagy...
a kétkedő ha arra jár,
legyen egy égi Kolozsvár
Miatyánk, ki vagy...

NARRÁTOR

Kisütötték, hogy négyen, ha egymás vállára állnak, azt az egy szem meggyet valahogy le tudják hozni. Jól átgondoltak mindent. Alsónak odaállt az a rendőri felügyeletes, akinek sok esze nem volt, ám ereje annál több. Az ő vállára mászott föl az, akit se Siposnak nem hívtak, de okvetetlenkedni jól tudott. Fölébe a második rendőri felügyeletes következett. Legfölül Sipos.

KÓRUS*

Erős tervünk egy gúla, egy gúla, egy gúla.
Bátrak vagyunk. Nem lopunk!
Alakul az oszlopunk, lopunk, lopunk.
Lehozzuk a, lehozzuk a legutolsó magas meggyet,
az utolsó fontos meggyet,
cél elérve, elérve, elérve.
Míg e madártáncot lejttem, mért vagyok itt, elfelejtem.
Le kell tépni, le kell hozni, csak mivégre?
Tépd le végre! Kapd le végre, hozd le végre!
Így ragadtunk, itt ragadtunk fel a meggyfa tetejére.
Így ragadtunk fel az égre...
Tépd le végre, hozd le végre...
Csak mivégre...
Ki mondja meg, csak mivégre.

*(Az utolsó szövegrészletet a négy magyar külön-külön adja elő)

A szövegkönyvben Szócs Géza és Visky András versrészletei is feldolgozásra kerülnek.



Bevégezetlen ragozás – haláltáncjáték

Librettóját Visky András írta Örkény István egyperces novellája nyomán

A szoprán: **Hary Judit**

Egy másik szoprán: **Pataki Enikő**

A mezzoszoprán: **Molnár Mária**

A tenor: **Laczkó V. Róbert**

A bariton: **Sándor Árpád**

A basszus: **Szilágyi János**

A rendező munkatársa: **Venczel Péter**

Rendező: **Demény Attila**

Az utolsó meggyemag

Librettóját Lászlóffy Aladár írta Örkény István egyperces novellája nyomán
A librettóban Szócs Géza és Visky András szövegeit is felhasználjuk

Vezényel: **Incze G. Katalin**

A négy magyar: **Pataki Adorján, Laczkó V. Róbert, Viola Gábor, Sándor Árpád**

Narrátor: **Bogdán Zsolt**

Korrepetitor: Incze G. Katalin, Nagy Ibolya, Rónai István
Díszlet- és jelmeztervező: Venczel Attila, Starmüller Katalin

Rendező: **Bogdán Zsolt**

Kiadja a Kolozsvári Magyar Opera

Szerkesztette: Kereskényi Hajnal

Design: Szentcs Zágón

Nyomdai előkészítés: I D E A
P L U S

Nyomdai munkálatok: I D E A
design + print

Felelős vezető: Nagy Péter